

УДК 504.06.01:631.15.001.76

Г. Б. Погріщук,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів і кредиту, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця

ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

G. Pogrischuk,

Ph.D., Associate Professor, Chair of Finance and Credit,

Vinnitsia Education and Research Institute of Economics Ternopil National Economic University, Vinnitsya

INNOVATION-ORIENTED MODEL OF ECOLOGICAL SAFE AGRICULTURAL PRODUCTION

У роботі обґрунтовано теоретичні та методологічні положення та практичні рекомендації щодо формування моделі інноваційно-орієнтованого екологічнобезпечного ведення сільськогосподарського виробництва та удосконалення ефективності функціонування аграрної сфери, зважаючи на наявність потреби забезпечення сталого економічного розвитку держави. Розкрито теоретико-методологічний контент формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання. Виділено основні напрями забезпечення екологічнобезпечного використання природних ресурсів у процесі розвитку інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано систему інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва з урахуванням фактору екологічної безпеки. Розглянуто та удосконалено механізми забезпечення інноваційного сектора економіки; запропоновано порівняльний розподіл проходження інноваційного процесу з виділенням цільової спрямованості дії механізмів на дотримання екологічної безпеки у виробничій діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

The work proved the theoretical and methodological positions and practical recommendations on forming a model of innovative ecologically oriented agricultural production and improving the efficiency of the agricultural sector, in view of the need for the sustainable economic development. Reveals the theoretical and methodological content formation of the Organization of switching to ecological methods of management. The main directions of providing ecologically safe use of natural resources in the development of innovation-oriented agricultural production. The system of innovation-oriented agricultural production with environmental safety factor. Examined and improved mechanisms to ensure the innovation economy; multilevel proposed distribution passage innovation process with the release of task orientation of the mechanisms on compliance with environmental safety in the production of agricultural producers.

Ключові слова: інновації, екологічна безпека, сільське господарство, інноваційно-орієнтована модель.

Key words: innovation, ecological safety, agriculture, innovation-oriented model.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан економіки аграрного сектора об'єктивно вимагає переходу на інноваційні методи господарювання із широким використанням новітніх засобів ведення сільськогосподарських робіт, веденням тваринництва та рослинництва.

Сьогодні, коли зростає глобальний продовольчий попит, підвищуються ціни на продукти харчування і відбуваються різкі кліматичні коливання, які провокують волатильність урожаїв і непередбачуваність товарної пропозиції на світовому аграрному ринку, дедалі більше уваги приділяється інноваційній складовій аг-

ропродовольчого розвитку, яка визнається одним з ключових факторів стабілізації сільськогосподарського виробництва [1].

Вирішення завдань, які стоять перед сільським господарством, його перехід до якісно нового рівня розвитку, можливий шляхом екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого виробництва, що дасть змогу розв'язати завдання насичення внутрішнього ринку високоякісною екологічно чистою вітчизняною продукцією, гарантувати продовольчу безпеку держави, розширити ринки збуту за рахунок здобуття конкурентних переваг вітчизняної сільськогосподарської продукції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання інноваційного розвитку та його впливу на виробничі системи досліджуються в працях В.П. Александрова, Ю.М. Бажала, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, С.С. Герасимчука, П.Н. Завліної, М.І. Крупка, А.Я. Кузнецова, О.О. Лапко, В.Г. Мединського, Б.Й. Пасхавера, В.М. Петрова, Н.М. Сіренко, В.П. Ситника, В.М. Трегобчука, Р.А. Фатхутдінова, Л.І. Федулової, М.Г. Чумаченка, В.С. Шибаніна, О.В. Шубравської, Й. Шумпетера та ін. Втім, особливо актуальним в сучасних умовах господарювання в контексті постійних змін, що відбуваються у функціонуванні сільського господарства, є обґрунтування теоретичних, методологічних та організаційно-прикладних засад його інноваційного забезпечення. Зважаючи на важливість загальнодержавного виробництва екологічно чистих продуктів харчування та продовольчої сировини, необхідне практичне розв'язання аграрних проблем, мотивування розробки та реального здійснення комплексних заходів щодо виходу з еколого-економічної кризи.

Економічна обґрунтованість, екологічна безпека і соціальна прийнятність інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва базується на диференційованому використанні нерівномірно розподілених у часі і просторі факторів, що лімітують величину і якість раціонального використання природних ресурсів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є обґрунтування теоретичних і методологічних положень та практичних рекомендацій щодо формування моделі інноваційно-орієнтованого екологобезпечного ведення сільськогосподарського виробництва та

напрямів його удосконалення як основи забезпечення ефективності функціонування виробничої сфери, зважаючи на наявність потреби забезпечення сталого економічного розвитку. Основними завданнями дослідження є розкриття теоретико-методологічного контенту формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання; виділення напрямів забезпечення екологобезпечного використання природних ресурсів в процесі розвитку інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва; обґрунтування системи інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва з урахуванням фактору екологічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наявність фундаментальних протиріч між принципами екосистемної еволюції та особливостями функціонування сфери економіки та наявність потреби забезпечення сталого економічного розвитку зумовили необхідність вирішення проблеми екологічної безпеки сучасних виробничих систем й подолання кризових явищ загалом в національній економіці Української держави.

Проблема екологізації вимагає проведення комплексних досліджень, а тому необхідно визначити універсальні методологічні підходи до формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання, що можна реалізувати через орієнтацію на методологію системного підходу [2]. Враховуючи, що сільське господарство є системою, керованою одночасно природними і соціальними процесами, тісно пов'язаними з економікою, екологізацію слід розглядати як систему взаємозв'язаних процесів.

Ще наприкінці XVIII століття вчений Томас Мальтус передбачив кризу відносин між довкіллям та людиною. Томас Мальтус стверджував, що продукти харчування зростають в арифметичній прогресії, в той час як людство — в геометричній. Таким чином, при збереженні існуючих темпів зростання кількості населення на планеті, перед людством у майбутньому постане проблема щодо розв'язання продовольчої кризи [3].

Сільськогосподарське виробництво відіграє важливу роль у підтримці функцій біосфери, оскільки воно охоплює великі території, зайняті різними природними екосистемами, де представлена значна частина біорізноманіття. Масштаби природно-ресурсного та економічного потенціалу зумовлюють важливе місце

сільськогосподарського виробництва у забезпеченні вирішення екологічних проблем.

Давід Рікардо також пояснює, чому сучасне агровиробництво базується на інтенсивному використанні мінеральних добрив, пестицидів та великих обсягів викопного палива для сільськогосподарської техніки. Але немає "безкоштовного обіду", оскільки це призводить до деградації земель, забруднення природного довкілля, виснаження родовищ викопних видів палива і втрати біорізноманіття [4].

Зважаючи на особливості ведення сільськогосподарського виробництва в контексті потреби до його переорієнтації на інноваційно-орієнтований тип виробництва, екологізація є яскравим прикладом вмонтування каналів теоретико-прикладного зв'язку між об'єктом та його надбудовою.

При цьому планування і контроль технологічного зростання є визначальними складовими в управлінні моделлю інноваційного розвитку. На думку Д. Белла: "суспільство має перейти цілеспрямовано на нову фазу спланованого, свідомого проведення технологічних змін, що в результаті мінімізує рівень невизначеності у майбутньому" [5]. Тому, потрібно здійснити розробку системи механізмів, які забезпечать проведення експертних досліджень щодо перспективних напрямів інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, пріоритетності певних технологій та інновацій та встановлення критеріїв для регулювання використання інновацій, заснованих на використанні генномодифікованих організмів.

Екологічна ситуація, що склалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку й відтворення природно-ресурсного комплексу в Україні, має чітко виражений кризовий характер. Внаслідок структурних деформацій економіки переважаючого розвитку сировинно-видобувних, екологічно найнебезпечніших галузей промисловості, що призвело до погіршення екологічної ситуації. Продовжують застосовуватися адміністративно-командні методи вирішення екологічних проблем, спостерігається спад у відтворенні земельних і водних ресурсів, повітряного басейну. Ці чинники, як і відсутність необхідних обсягів інвестицій для оновлення технологій та здійснення природоохоронних заходів, так і недостатнє фінансування, спричинили незадовільний стан довкілля [6].

Отже, нині в Україні основними завданнями по забезпеченню екологобезпечного використання природних ресурсів в системі розвитку інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва є наступні:

— посилення вимог щодо екологічної безпеки впроваджуваних інноваційних технологій в системі сільськогосподарського виробництва;

— формування сучасних типів екологічно стійких та високопродуктивних агроландшафтів й забезпечення розширеного відтворення родючості ґрунтів;

— грамотне поєднання механізму взаємодії економічних та екологічних законів у межах певної території та з урахуванням обмежуючих факторів, зважаючи на потребу інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва, раціонального використання природних ресурсів та агроландшафтів;

— застосування інноваційних технологій та реалізації їх щодо системи природоохоронних та ґрунтозахисних заходів у системі інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва;

— забезпечення екологічно обґрунтованого поведіння з пестицидами та агрохімікатами;

— удосконалення механізму економічної, адміністративної та кримінальної відповідальності сільськогосподарських природокористувачів за порушення екологічних вимог;

— розробка комплексу природоохоронних заходів з використанням міжнародного досвіду та підвищення ролі інновацій в практиці сільськогосподарського виробництва;

— створення системи економічних стимулів виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції на основі технологій біологічного землеробства;

— підтримання сприятливого в екологічному відношенні довкілля, інноваційної інфраструктури та умов для праці, відпочинку і фізичного розвитку сільського населення [7].

Інноваційно-орієнтований розвиток сільського господарства вбачається нами через створення системи його інфраструктурного забезпечення; формування екологічно-стійких виробничих агросистем інноваційного типу, де невід'ємними складовими є організація наукового, інформаційного й технологічного забезпечення, а інноваційні технології виробництва реалізуються у виробництво екологобезпечної сільськогосподарської продукції і направлені на формування ринку екологічної продукції, що в кінцевому підсумку призводить до ефективного функціонування екологобезпечного інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського господарства як провідної галузі національного господарського комплексу.

Рис. 1. Екологічна безпека в системі інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва

Інноваційно-орієнтований розвиток сільського господарства передбачає формування екологічно-стійких виробничих агросистем інноваційного типу, де інноваційні технології виробництва сприяють виробництву екологічно-стійкої сільськогосподарської продукції та формування ринку екологічної продукції (рис. 1).

Екологічна безпека сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежить від стану основних виробничих засобів і запровадження нових технологічних процесів, тоді як значна кількість вітчизняних товаровиробників працюють на фізично й морально застарілому обладнанні, використовують старі технології, що негативно впливає на навколишнє середовище. Для виробничої діяльності підприємств цієї галузі характерним є значне забруднення водних ресурсів, виснаження земель.

Використовуючи біологічні чинники виробництва, сільгоспвиробники повинні враховувати закони природи, що об'єктивно діють, і нести додаткові витрати по відновленню родючості ґрунту, підтримці екологічної чистоти, забезпеченню розвитку рослин і життєздатності тварин. Значна залежність агропродовольчого сектора від природно-кліматичних умов є ще однією об'єктивною і складною проблемою, що викликає нестійкість фінансово-економічного положення сільгосптоваровиробників, що також вимагає участі держави в

підтримці нормальних відтворювальних умов в аграрному секторі [8].

Як зазначає Сіренко Н.М.: "Згідно з попередньо обґрунтованою нами позицією механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки не повинні направлятися винятково на забезпечення максимального економічного ефекту, а зорієнтовуватися на побудову гуманізованого суспільства і підвищення рівня життя сільського населення" [9]. В цілому, вважаємо, що найбільш ефективними, з точки зору довгострокової дієвості, стануть не функціональні механізми, а механізми, які забезпечать, по-перше, створення інноваційно мислячого суспільства, а по-друге, сформулюють попит на інновації, який в результаті вмотивує суб'єктів пропозиції (рис. 2).

Сукупність механізмів формування системи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки слід розглядати як багаторівневу систему: макрорівень (держава), мезорівень (регіон та галузь), мікрорівень (аграрні підприємства). При цьому, ми відмічаємо, що всі рівні механізмів повинні знаходитися у всебічній узгодженості, забезпечувати принципи системності та комплексності інноваційного розвитку [9].

На макрорівні фундаментальним у формуванні системи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки є механізм залучення ос-

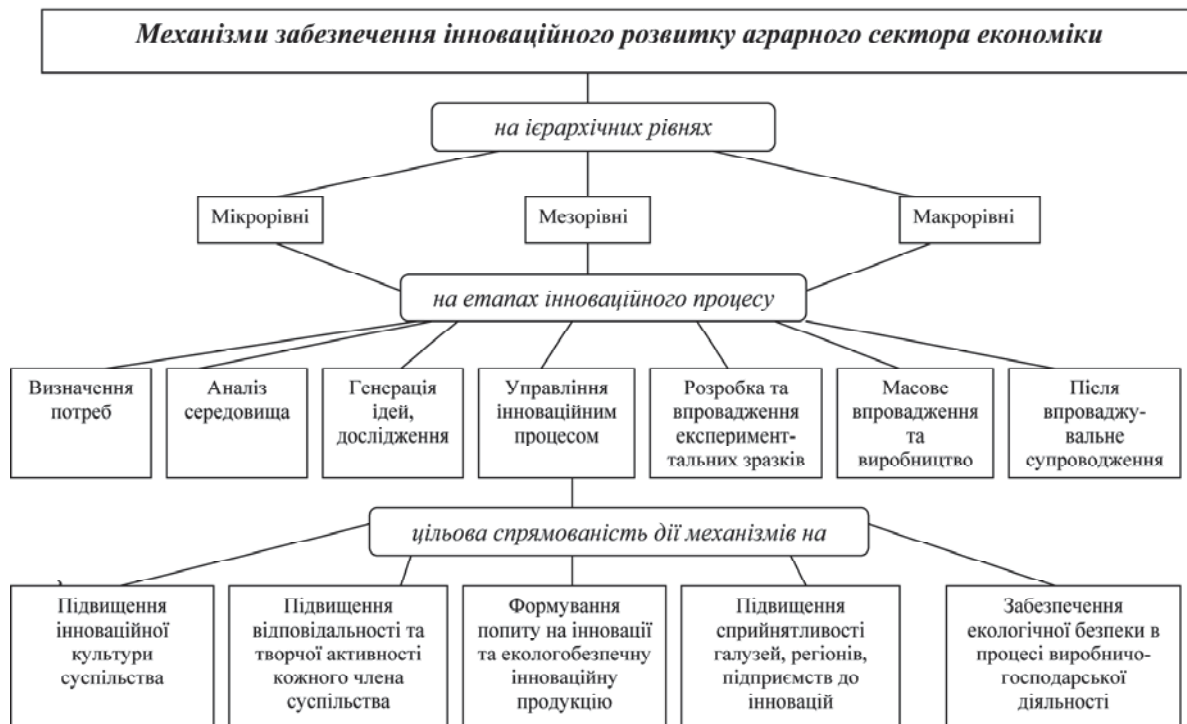

Рис. 2. Цільова спрямованість дії механізмів забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки

Джерело: розвинуто ідею [9].

таннього до глобального науково-технічного, інноваційного та економічного простору, що забезпечить підвищення рівня інформованості суб'єктів господарювання щодо базових та епохальних інновацій в сільському господарстві, створить умови для подальшого включення національних товаровиробників сільськогосподарської продукції до глобальної економічної спільноти як рівноправних партнерів та рівноцінних конкурентів. Похідним від вказаного є механізм підвищення рівня освіченості спеціалістів аграрної сфери. Він повинен діяти в двох вимірах. Перший — це виховання нового покоління менеджерів із молоді, яка навчається у вищих навчальних закладів аграрного профілю, через формування у них нової системи цінностей й парадигми управління, заснованій на баченні подальших перспектив розвитку аграрної сфери в глобальному середовищі, можливостей пристосування до останнього та використання його для забезпечення інтересів національних товаровиробників. Другий вимір пов'язаний із підвищенням рівня практикуючих управлінців і спеціалістів через систему ВНЗ та дорадчих служб.

У цілому ж механізми макрорівня розподіляються на регулятивні і забезпечуючі, кожен з яких може містити, залежно від перспективних цілей держави та її інноваційної політики, кредитні, податкові, інвестиційні, механізми

державної фінансової підтримки окремих науково-інвестиційних програм.

Механізми мезорівня забезпечують виконання положень державної інноваційної політики через Регіональні інноваційні програми. Стосовно аграрного сектора економіки, Регіональні інноваційні програми, використовуючи систему механізмів, мають вирішити проблеми оптимізації структури аграрного виробництва в регіоні; поліпшення стану використання природного, виробничого та науково-технічного потенціалу регіону; створення інноваційної інфраструктури; забезпечення інтеграції науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів і товаровиробників. Крім того, в нинішній ситуації України стратегічного значення набуває реалізація механізмів регіонального та галузевого фінансування науково-інноваційних проектів. Більш складними є галузеві механізми, зважаючи на необхідність структурної перебудови сільськогосподарського виробництва та підтримання стабільності доходів товаровиробників.

Механізми формування системи інноваційного розвитку аграрних підприємств на мікрорівні, в першу чергу, мають бути спрямовані на подолання бар'єрів, пов'язаних із розробленням і впровадженням інновацій. Зокрема дії менеджменту повинні забезпечити нівелювання негативних наслідків від обмеженого стерео-

типного мислення, неприйняття інновацій, страху ризиків. У такому ракурсі ефективними стануть механізми, що реалізуються через внутрішню організаційну культуру посередництвом навчання, заохочення раціоналізаторських пропозицій тощо.

На нашу думку, інноваційно-орієнтований розвиток сільського господарства передбачає формування екологічно-стійких виробничих агросистем інноваційного типу, де інноваційні технології виробництва сприяють виробництву екологічнобезпечної сільськогосподарської продукції та формуванню ринку екологічної продукції. Дотримання вимог та норм екологічної безпеки має здійснюватися за допомогою системи державного та громадського екологічного контролю, які забезпечують проведення перевірок та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності залежно від ступеня екологічної небезпеки й припинення екологічно небезпечної діяльності.

Для забезпечення екологічного виробництва на території України та виходу на світовий ринок продовольства необхідно:

- оцінювання, районування й регламентація придатності ґрунтового покриву України для ведення екологічного землеробства;
- розробка агротехнічних способів підтримки родючості ґрунтів при тривалому застосуванні екологічного виробництва;
- моделювання та прогноз за різних сценаріїв екологічного землеробства;
- науково обґрунтувати і розробити систему моніторингу стану сільських територій на державному, регіональному та місцевому рівнях за екологічними, економічними та соціальними показниками розвитку екологічного виробництва;
- створити мережу репрезентативних об'єктів у різних регіонах України з урахуванням екологічних, економічних і соціальних показників зростання;
- розробити відповідні законодавчі акти щодо впровадження та розвитку екологічного аграрного виробництва;
- проводити відповідні дослідження щодо якості виробленої продукції на екологічних підприємствах та її відповідність світовим стандартам якості [10].

Система екологічнобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва є багатоплановим і динамічним процесом, що охоплює еколого-економічне зростання галузі, шляхом впровадження інновацій та відображає структурні зрушення в еко-

номії виробництва, в продуктивності праці та якісних параметрах продукції, що виробляється. При цьому, екологічна безпека як відображення стану розвитку суспільних відносин та зв'язків, що поєднують підсистеми біосферного та соціо-економічного розвитку направлена на гарантування безпечного для життя та здоров'я людини навколишнього природного середовища. Регулювання екологічно небезпечної діяльності та запобігання погіршенню стану довкілля уможливорює мінімізацію протиріч між принципами екосистемної еволюції та особливостями функціонування виробничої сфери з метою зміни екстерналій впливу на соціальні та екологічні наслідки економічної діяльності людини.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Трансформація суспільного сприйняття щодо змісту інноваційного розвитку та його потенціалу в майбутньому є однією з головних складових ефективності реалізації інноваційного процесу, що перебуває в прямій залежності від існування і розгалуженості інноваційно адаптованого середовища, а відтак його наповнення відповідною системою інфраструктури і кадровим забезпеченням, необхідною законодавчою базою, а також присутністю в державі необхідної кількості спеціалізованих дослідницьких підприємств є рушієм здійснення інноваційних процесів на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях.

Сучасний розвиток сільського господарства має поєднувати екологічну спрямованість сільського господарства і переваги інтенсивного виробництва. Розуміння стійкості сільського господарства слугує головною лінією політики розвитку галузі з одночасним піклуванням про навколишнє середовище і необхідністю забезпечення населення якісними продуктами харчування. При цьому застосування передових досягнень науки і техніки дозволять значно підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, розширити ареали втілення інноваційних розробок. Відтак, основний напрямок подальшого розвитку сільського господарства вбачається в інноваційно-орієнтованому типі відтворення.

Впровадження інновацій є одним із засобів на шляху до забезпечення збалансованого розвитку суспільства. Виробництво екологічно чистої продукції на основі застосування економічно-обґрунтованих інноваційних технологій сприятиме підвищенню ефективності

суб'єктів господарювання та їх економічному зростанню, а також уможливить створення конкурентоспроможного сегменту ринку екологічно чистої та високоякісної продукції. Все це, забезпечить конкурентоспроможність вітчизняної продукції, дасть можливість виходу товарів та послуг на світовий ринок, підвищить рівень екологічної безпеки території та здоров'я людей, що на ній проживають. У таких умовах виникає потреба здійснення наукових досліджень та вирішення господарських та інформаційних задач із пріоритетним напрямом розширеного відтворення на інноваційній основі.

Література:

1. Шубравська О. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О. Шубравська / Економіка України. — 2014. — № 2 (627). — С. 71—81.
2. Вишнеvs'ка О.М. Еколого-орієнтований підхід в оптимізації ресурсного потенціалу аграрного сектора / О.М. Вишнеvs'ка, Н.В. Бобровська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Випуск 4 (62). — Т. 2. — Миколаїв, 2011. — С. 26—32.
3. Malthus T. Study on the Principle of Population. — London. Printed for J. Johnson, in St. Paul's Church-Yard. 1798. — 126 p.
4. Ricardo David. On the Principles of Political Economy and Taxation. — London. Printed for J. Johnson, in St. Paul's Church-Yard, 1817. — 211 p.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования: [монография] / Д. Белл; [пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева]. — М.: Академия. 2004. — 783 с.
6. Погрішук Б.В. Інноваційна модель розвитку зернопродуктового підкомплексу України / Б.В. Погрішук // Агросвіт. — 2009. — № 16. — С. 40—45.
7. Погрішук Г.Б. Еколого-орієнтована система управління як засіб подолання еколого-економічних криз / Г.Б. Погрішук // Соціально-економічний розвиток України в умовах світової фінансової нестабільності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (9 квіт. 2014 р.): тези доп. — Вінниця, 2014. — С. 16—17.
8. Мельник І.В. Напрями посилення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України на європейському продовольчому ринку в умовах розширення зони вільної торгівлі / І.В. Мельник. — Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/analytics/88.htm>

9. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Н.М.Сіренко. — Миколаїв, 2010. — 416 с.

10. Чорна Н.П. Галузеві фактори інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування / Н.П. Чорна // Економічний часопис — XXI. — 2012. — № 11 — 12. — С. 40—42.

References.

1. Shubrav's'ka, O. (2014), "Innovative development of agrarian sector of Ukraine: Theoretical aspects", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2 (627), pp. 71—81.
2. Vyshnevs'ka, O.M. and Bobrovs'ka, N.V. (2011), "Ecology-oriented approach to optimize resource potential of the agricultural sector", *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*, vol. 4 (62), pp. 26—32.
3. Malthus, T. (1798), *Study on the Principle of Population*, Printed for J. Johnson, in St. Paul's Church-Yard, London, UK.
4. Ricardo, D. (1817), *On the Principles of Political Economy and Taxation*, Printed for J. Johnson, in St. Paul's Church-Yard, London, UK.
5. Bell, D. (2004), *The coming post-industrial society: the experience of social forecasting*, Akademiya, Moscow, Russia.
6. Pohrischuk, B.V. (2009), "Innovative model of grain and grocery subcomplex of Ukraine", *Ahrosvit*, vol. 16, pp. 40—45.
7. Pohrischuk, H.B. (2014), "Ecology-oriented management system as a means of overcoming the ecological and economic crises", *Zbirka dopovidej na Vseukrainskij ekonomichnij konferentsii [Socio-economic development of Ukraine in the world financial instability]*, *Vseukrainska naukovo-praktychna konferencija [National Scientific Conference]*, Vinnitsa Education and Research Institute of Economics Ternopil National Economic University, Vinnytsia, Ukraine, pp. 16—17.
8. Melnyk, I.V. (2013), "Strengthen the competitiveness of agriculture of Ukraine in the European food market in terms of expansion of free trade", *Suchasna ekonomika*, [Online], vol. 6, available at: <http://niss.lviv.ua/analytics/88.htm> (Accessed 24 Des 2015).
9. Sirenko, N.M. (2010), *Management strategy of innovative development of the agricultural sector Ukraine*, Akademiya, Mykolaiv, Ukraine.
10. Chorna, N.P. (2012), "Industry factors of innovative development of food production", *Ekonomichnyj chasopys* — XXI, vol. № 11—12, pp. 40—42.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016 р.